

HANA KREISINGEROVÁ

Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR
oddělení vývoje jazyka

Vysvětlivky ve staročeském biblickém překladu prorockých knih*

Klíčová slova: stará čeština, bible, biblické vysvětlivky, nejstarší staročeský překlad

1. Úvod

Písmo svaté, inspirované nejen svými světskými autory, ale i Božím působením, se svou podstatou vždy vymykalo ostatním typům textů, a z toho důvodu byl také vždy kladen značný důraz na chápání a interpretaci Písma v duchu křesťanského vidění světa. Zároveň však uznávaná Boží přítomnost při vzniku Bible nedovolovala text jakkoliv měnit, třebaže se jedná o text bohatý na obrazné a ne vždy zcela interpretačně jednoznačné pasáže. Obavy z možných nevhodných interpretací byly v raných fázích středověku samovolně eliminovány všeobecně nízkou vzdělaností evropské populace. Znalost čtení a psaní však během středověku postupně vzrůstala a zvláště poté, co se Písmo svaté začalo překládat i do národních jazyků, se okruh potenciálních čtenářů tohoto textu začal postupně rozšiřovat. Jednou z možností, jak případným nežádoucím výkladům předejít, bylo doprovodit biblický text doplňujícími komentáři a vysvětlivkami. Podobných výkladových skladeb exis-

---

* Příspěvek vznikl s podporou projektu MŠMT ČR: Výzkumné centrum vývoje staré a střední češtiny (od praslovanských kořenů po současný stav) č. LC 546.

tovalo v Evropě velké množství, mezi nejoblíbenější patřila zvláště *Glossa ordinalia* n. výklad Petra z Troyes zvaného Comestor.

Textové vysvětlivky se staly součástí i nejstaršího úplného překladu Bible do češtiny a z dnešního pohledu je můžeme považovat za specifický zdroj poznání dobového vnímání biblického textu, zároveň dokumentují nejrůznější překladatelské obtíže vyplývající z rozdílů mezi češtinou a latinou, z níž byl nejstarší úplný překlad pořízen, a jak se pokusíme v tomto příspěvku doložit, bylo jich užíváno nepochybně i s úmyslem ovlivnit čtenářskou interpretaci textu.

Příspěvek bude rozdělen na několik částí. První z nich bude věnována stručnému popisu nejstaršího úplného překladu Bible do českého jazyka, jelikož okolnosti jeho vzniku jsou pro výklad vysvětlivek velmi podstatné. Okruh zkoumání jsme omezili na vysvětlivky v knihách prorockých. Chceme tak navázat na vystoupení Mgr. M. Pytlíkové, která se podobnému tématu věnovala na vzorku knih makabejských (viz Pytlíková 2010: 286–291).

2. První úplný překlad Bible do českého jazyka

První úplný překlad bible do českého jazyka pochází z druhé poloviny 14. stol. Vznikal tak v době všeobecné emancipace a rozkvětu českého jazyka a české kultury vůbec. Je spojován s obrodnými snahami Karla IV., který dlouhodobě podporoval kulturní rozmach českého státu a domácí jazyk Čechů označoval dokonce jako „*lingua nobilis*” (viz Kvas 1971: 59). Podle tvrzení některých badatelů (sr. např. Bartoš 1941: 6) to byl právě Karel IV., kdo také inicioval vznik českého překladu *Pasionálu*, jedné z nejvýznamnějších českých památek tohoto období. Tato skutečnost je významná zejména z toho důvodu, že autor staročeského *Pasionálu* nejenže patřil mezi velké osobnosti počátků českého písemnictví (a je mu mimo jiné přičítáno i autorství dalšího ze základních děl české prózy, *Života Krista Pána*), ale jak soudí např. i Vladimír Kvas (1971: 56), jeden z předních badatelů věnujících se biblickému překladu, podílel se tento autor nemalou měrou právě i na překladu nejstaršího úplného staročeského překladu bible.

Práce na překladu, započatá pravděpodobně už v 60. letech 14. stol., nebyla dílem jednotlivce, ale celé skupiny autorů, jak o tom svědčí mj. některé překladové nuance mezi jednotlivými knihami, které zároveň daly vzniknout teorii o dvou samostatných překladatelských skupinách, podílejících se na

překladau paralelně. Tyto překladatelské skupiny se lišily zejména výběrem překladových ekvivalentů za některé latinské výrazy (nejčastěji uváděným příkladem je odlišný překlad latinského výrazu *sacerdos*, který první skupina překládala jako *pop*, druhá jako *kněz*). Podle Vladimíra Kyase měl právě k této druhé překladatelské skupině patřit i výše zmíněný překladatel Života Krista Pána a Pasionálu. Této skupině pak Kyas přisuzuje i konkrétní řádovou příslušnost – předpokládá, že se jednalo o členy dominikánského řádu, kteří v této době měli v Praze vysoké učení a zároveň patřili coby kazatelé k denním uživatelům českého jazyka (viz Kyas 1971: 56).

3. Charakteristika vysvětlivek

Skutečnost, že je možné porovnávat překladatelský styl obou skupin, zároveň svědčí o jasné a ucelené koncepci, která celý podnik nutně provázela. Za jeden z příznaků této koncepce bychom pravděpodobně mohli označit i užívání doplňujících komentářů a vysvětlivek k textu, které se objevují (byť v různé míře) ve všech biblických knihách. Těmito vysvětlivkami se rozumějí nebiblické vsuvky vkládané přímo do biblického textu. Hlavní důvod jejich zařazení je zcela zřejmý. Překlad bible vznikal v době, kdy se český jazyk teprve začínal užívat i pro vyšší stylové roviny, a jeho slovní zásoba proto pochopitelně nemohla překladatelům nabídnout dostatek překladových ekvivalentů pro všechny potřebné termíny. Biblický text zároveň pojednával v řadě případů o reáliích českému prostředí velmi vzdálených. Proto bylo v podstatě nutností ulehčit čtenáři recepci textu prostřednictvím doplněného výkladu. Tato potřeba se zdála o to potřebnější, že první překlad byl nejspíše přeložen pro některý z ženských klášterů v Praze.

Vysvětlivky měly podobu jedno či víceslovných doplnění a byly do textu vkládány buď přímo bez jakéhokoliv ohraničení, nebo byl jejich výskyt signalizován pomocí výrazů *totiž*, *to jest*, *točíšto* ap. Jak již bylo zmíněno výše, vysvětlivky se objevují ve všech biblických knihách, hojnější jsou však zvláště v Knihách královských, což by mohlo být dáno i povahou textu, v menší míře je však nalzáme např. v stylově obdobných knihách Paralipomenon – míra komentování textu tedy patrně závisela spíše na vůli konkrétního překladatele (v tomto pohledu je zajímavé, že výše zmiňovaný autor Pasionálu měl být podle Kyase autorem právě bohatě okomentovaných Knih krá-

lovských¹). Knihy prorocké patří co do počtu vložených vysvětlivek ke knihám spíše chudším (jedna kniha velkých proroků v průměru obsahuje zhruba 60 vysvětlivek, v malých prorocích jejich počet nedosahuje ani deseti výskytů na knihu, oproti tomu ve zmiňovaných Knihách královských je jich v každé knize v průměru 220).

4. Třídění a rozbor vysvětlivek

Aby bylo možné s vysvětlivkami dále pracovat, je nutné si je nejprve roztrdit do menších skupin. Prvním možným východiskem jejich rozčlenění může být dělení podle typu výrazu, k němuž odkazují. Na tomto základě můžeme vyčlenit dvě základní skupiny, a to skupinu komentující propriální výrazy a skupinu vztahující se k apelativům.

Všeobecně přitom platí, že propriální výrazy jsou komentovány častěji než výrazy apelativní, odlišný stav najdeme pouze v knize Ezechiel, knize s vůbec nejvyšším počtem vysvětlivek v rámci prorockých knih (je jich zde přes 90). Tato skutečnost je dána především charakterem textu Ezechielova proroctví, zatíženého velkým počtem interpretačně náročných míst, vyžadujících obsáhlejší komentář, o čemž svědčí i výrazná převaha víceslovných vysvětlivek nad vysvětlivkami jednoslovnými.

4.1. Vysvětlivky propriální

Propriální složka je v biblickém textu velmi hojně zastoupena, a to jak v oblasti antroponym, tak v oblasti toponym, a není proto divu, že patří ke skupinám v prorockých knihách nejhojněji komentovaným. V převažující míře se však vysvětlivky objevují pouze u toponym, antroponyma jsou jejich pomocí komentována jen zcela výjimečně. (Jejich identifikace v textu coby označení příslušníka lidského rodu je pochopitelně nejméně komplikovaná.) Po formální stránce je tato skupina poměrně jednotná. V převážné míře se jedná o jednoslovné (či pouze o ukazovací zájmeno *ten, ta, to* rozšířené) pojmenování příslušným toponymem označovaného objektu či místa, umožňující čtenáři neznámý výraz jasněji identifikovat.

---

¹ Viz Kyas 1971: 27.

Příklady tohoto typu²:

(1) Ale hlava syrská Damascus (**město**) a hlava Damaška Razin a ještě pět a šestdesát let a přestane Efraim slúti lid (Iz 7,8)

(2) ... a chvála lesu jeho a Carmela (**hory**) jeho ot duše až do těla strávena bude. A bude strachy zběhem (Iz 10,18)

(3) Břiemě púštného moře. Jako vichrové s (**toho větra jménem**) Afrika... (Iz 21,1)

(4) Posilte sě, synové Benjamin, prostřed Jeruzaléma a na (**tej tvrzi**) Thecua trubte v trúbu (Jr 6,1)

(5) A zbil jest král babylonský syny Sedechiášovy v (**tom městě**) Reblata (Jr 39,6)

Bližší průzkum propriálních vysvětlivek ukázal, že volba komentovaných toponym nebyla volena zcela systematicky. Některá z nich byla komentovaná v rámci jedné knihy opakovaně, některá naopak vůbec. Přesto by snad bylo možné vysledovat jistou tendenci komentovat vybraná toponyma především v místech jejich počátečních výskytů a postupně od doplňování upřesňujících vysvětlivek upouštět. Nekomentována zůstávala především všeobecně známá toponyma, jako *Babylon*, *Jeruzalém*, *Sion*, *Egypt* ap., ale najdeme mezi nimi i některá místní jména méně známá (*Efraim*, *Galad*, *Cedar* ap.).

Funkce tohoto typu vysvětlivek je poměrně jasná a míra jejich vlivu na vyznění textu poměrně nízká. V rámci propriálních vysvětlivek však existuje ještě jedna menší podskupina, z pohledu interpretačního zajímavější. Ta se od předchozí liší jak délkou (většinou se jedná o víceslovná doplnění), tak i charakterem: Tyto vysvětlivky nesloužily v prvé řadě k identifikaci pojmenovávaného objektu či místa, ale přinášely výklad významu užitého pojmenování. Čtenář neznalý řečtiny a hebrejštiny tak byl tímto způsobem upozorňován na další roviny biblického textu, které by mu jinak zůstaly skryté. Zařazení tohoto typu výkladů zároveň svědčí o překladatelových znalostech problematiky hebrejských jmen, tématu v tomto období všeobecně oblíbenému, jak o tom svědčí mj. i výskyt celého obsáhlého souboru těchto výkladů v Litoměřicko-třeboňské bibli, památce reprezentující mladší revidovanou podobu prvotního překladu.

² Všechny následující příklady (pokud není uvedeno jinak) jsou čerpány z Bible olo-moucké.

Příklady tohoto typu:

(6) Běda Arieli, Ariel město (**točíš Jeruzalém**) ... (Iz 29,1)

(7) Zdali ještě v malém času a v krátkém obrátí se Libanus (**ta hora, točíš ta hora krásným dřevím okráslená**) v Chermel (**točíš v jalovú horu**) a Chermel za les mněn bude (Iz 29,17)

(8) Nebo připraveno jest jakž včera Thophet (**to jest údolé pekelné propasti**), od krále připraveno, založeno a rozšířeno hlubocě (Iz 30,33)

(9) ... tu kdež byla postavena modla Zeli (**točíš Baal, to jest vstiekanie**) ku pomstě a k dráždění hněvámie (Ez 8,3)

4.2. Vysvětlivky apelativní

Rozsáhlou skupinu vysvětlivek apelativních je nutné ještě dále rozčlenit. Pro naše potřeby si vyčleníme dvě hlavní skupiny, skupinu tzv. překladově-interpretační a skupinu významově-interpretační.

4.2.1. Vysvětlivky překladově-interpretační

Do první skupiny jsme zařadili vysvětlivky, kterými se překladatelé snažili překlenout obtíže související s nedostatečnou slovní zásobou češtiny a nejistotou ohledně zvoleného překladu.

Jednou z možností, jak se vypořádat při překladu s biblickým líčením v českém prostředí neznámých reálií, bylo ponechání neznámého výrazu v původním latinském znění a doplnění textu o vysvětlující komentář. Tento způsob byl v případě prvního překladu poměrně častý a byl užíván zejména v případě pojmenování neznámých zvířat či rostlin, v našem úseku se pak častěji setkáváme i s výrazy z okruhu starověkého metrického systému. Tento typ má svým charakterem velmi blízko k vysvětlivkám propriální, a to včetně formální podoby (i ony jsou převážně uvozeny pouze pomocí zájmena).

Příklady tohoto typu:

(10) Bydliti bude vlk s beranem a pardus (**to zvíře**) s kozlem přebývati bude (Iz 11,6)

(11) A bude se kochati dietě od prsu v dúpiech aspida (**hada tak řečeného**) (Iz 11,8)

(12) ... a vodu u mieru píti budeš, šestú čiest (**té měřičě**) hin (Ez 4,11)

(13) ... vykládali sú železo kované, klí předrahý a calamus (**to kořenie, z něhožto ten klí padá a kape**) (Ez 27,19)

(14) Tu otopčívati budú almia (**to zvieřě**) a nalezlo jest sobě otopčinutie (Iz 34,14)

Překladatelovy obtíže a váhání nad volbou nejvhodnějšího výrazu lze vystopovat ještě v jednom typu vysvětlivek, nabízejícím alternativní překladovou variantu.

Příklady tohoto typu:

(15) Kvielila a potuchla jest země a zemdlela. Splynul svět a zemdlela jest výsosť lida země (**točíš zemského**) (Iz 24,4)

(16) ... hlas tvój a z země výmluva tvá (**točíš mluvenie tvě**) bublati bude (Iz 29,4)

(17) I činil jest zlý skutek před hospodinem (**točíš před očima božíma**) (Jr 52,2)

(18) A dám (**točíš učiním**) horu Seir opustělu a pustú (Ez 35,7)

(19) ... čtverohranatý rovnými stranami (**točíš úhly**) (Ez 43,16)

Upozornit bychom chtěli zejména na verš Jr 52,2, který zároveň dobře reprezentuje pro první překlad obvyklý postup, kdy je překládán v první řadě smysl textu a ne jeho doslovné znění. Hodnota tohoto přístupu ještě víc vynikne při porovnání prvního překladu s překladem třetím, který je naopak známý preferováním doslovnosti překladu, a to až na práh srozumitelnosti textu – Bible Padeřovská toto místo překládá: *před očima páně*. Doplnění vysvětlivky na tomto místě zároveň naznačuje, že si této výraznější volnosti překladu byli autoři dobře vědomi a částečně, jako i v tomto případě, ji mírnili doplňováním doslovnějšího znění. Obrácený postup můžeme naopak sledovat u slovesa *dare*, které je v textu ponecháno v jeho základní významu, alespoň v poznámce je však doplněn pro české prostředí náležitějším překladem *učiniti*.

4.2.2. Vysvětlivky významově-interpretací

Druhou skupinu tvoří vysvětlivky tzv. významově-interpretací. Ty se vztahují přímo k obsahu sdělení a napomáhají čtenáři jeho pochopení, příp.

nabízejí možnou interpretaci některých míst. Právě tato skupina tak měla největší vliv na čtenáře a zvláště v místech nabízejících více možných interpretací přispívala k utvrzení a přijetí předložené interpretace.

Je nepochybné, že k tomuto typu vysvětlivek přistupovali autoři s velkou opatrností – jednalo se o teologicky zásadní text –, a často proto hledali inspiraci v dílech uznávaných autorů. Původ některých výkladů tak můžeme najít zejména u Petra z Troyes a Mikuláše Lyry. Není proto divu, že právě tito autoři měli velký vliv na českou duchovní elitu druhé půli 14. stol. a jejich výsostné postavení můžeme, jako zvláště v případě Mikuláše Lyry, sledovat i na počátku století 15., kdy se stává jedním z duchovních zdrojů českého husitství.

Po formální stránce jsou oproti předchozím typům tyto vysvětlivky vždy od textu oddělené pomocí uvozovacích výrazů *totiž*, *to jest*, *točíšto* ap., čímž je také jasně signalizována jejich oddělenost od textu. Největší skupinu zde tvoří výklady četných obrazných pojmenování objevující se v biblickém textu či upřesnění některých významově příliš obecných slovních spojení.

Příklady tohoto typu:

- (20) ... a malichná se učinila ruka (**točíš moc**) má (Iz 50,2)
- (21) ... aby činily mazance a pokrmy královně nebeské (**točíš měsieci**) (Jr 7,18)
- (22) ... a zadky obracijíc (**točíš poběhujíc z boje**) (Jr 46,5)
- (23) ... jedině ač potrhnu maličci z stáda (**točíš chaternější z lidí**) (Jr 50,45)
- (24) ... zlámali prsi děvojného věku jejie (**točíš děvojestvo jejie otjali**) (Ez 23,8)

Z tohoto výčtu bychom chtěli upozornit zejména na verš Iz 50,2 kde je lat. *manus* překládané v základním významu jako *ruka* příslušný význam je však upřesněn vysvětlivkou „točíš moc“. Toto doplnění (nutno říci, že se jedná o příměr v této době poměrně obvyklý) se v textu objevuje opakovaně a snad by se dalo označit za jisté překladatelovo specifikum. Podobně soustavněji je doplňováno sloveso *umřieti* za jednotlivé v textu užitě opisy.

Příklady tohoto typu:

- (25) A zakryji, když uhasneš (**točíš umřeš**) (Ez 32,7)
- (26) ... a v svú sílu úfali sú, jížto sú usnuli (**točíš umřěli**) (Ez 32,30)

(27) A zatiem král Astyages přiložen jest k svým otcóm (**točíš umřel**) (Dn 13,65)

Možným způsobem, jak napomoci čtenáři s náležitou interpretací některých syntakticky obtížnějších struktur, bylo i doplňování explicitně nevyjádřených částí věty, či usouvztažňování v textu užitých pronomín s výrazy, které zastupovaly.

Příklady tohoto typu:

(28) I stalo se jest slovo božie k Jeremiášovi, jakž jest zlámal Ananiáš prorok řetěz s hrdla jeho (**točíš Jeremiášova proroka**) (Jr 28,12)

(29) Ale ona (**točíš ta diela**) ... (Bar 6,62)

(30) Krajené tvoji (**točíš Sidonští**) ... (Ez 27,4)

(31) ... jenž toho všeho nebude činiti (**točíš dobrých skutkův nebude činiti**) (Ez 18,11)

Nás však zejména zajímalo, zda se ve sledovaném úseku nacházejí i vysvětlivky, které by bylo možné označit jako výrazněji interpretační. Pro celý první překlad platí, (a tak o tom hovoří i Vladimír Kyas 1971: 57), že se v doplňujících komentářích autoři vyvarovali náboženských polemik – a tento typ vysvětlivek se opravdu v textech nevyskytuje – přesto by bylo možné některé komentáře považovat za jistý pokus o ovlivnění čtenářovy interpretace textu v duchu křesťanské věrouky.

Příklady tohoto typu:

(32) Toho dne bude plod boží u velebnosti a v chvále a ovoce zemské vysoké a povýšení těm, jižto živi ostanú z izrahelského lidu (**točíž spaseni budú**) (Iz 4,2)

(33) I stane se, že toho dne navštíví hospodin na rytieřstvo nebeské (**točíš na diábly**) na výsosti (Iz 24,21)

(34) A sberú se sebráním jednoho snopa v močidlo (**točíš v peklo**) (Iz 24,22)

(35) ... aby byl mně sluha k vzkříšení pokolení Jakubových a kvasnic (**točíš ostatkův**) izrahelských (Iz 49,6)

(36) ... a umyl sem tě vodú a očistil sem krev tvú (**točíš hříech tvój**) s tebe a pomazal sem tě olejem (Ez 16,9)

(37) A protož ty také nes hanbu tvú, jěžto si přemohlo sestry tvé hřiechy tvými škaředějie čině než ony, neb sú sě zpravily tebu **(točíš tiem, že sú méně hřěšily)** (Ez 16,5,2)

(38) A když sě otvrátí nepravý ot své nepravosti, jižto jest činil, a bude činiti súd a spravedlnost, ten také duši svú očistí **(točíš spasí)** (Ez 18,27)

(39) A vzkřiesím jim plod spravedlný jmenovaný a nebudú více navštívěni hladem v zemi ani poněsú **(točíš trpěti budú)** více potupu lidskú (Ez 34,29)

(40) I stalo sě jest nade mnú ruka **(točíš zjěvenie)** božie a vyvedši mě v duchu božiem i pustila mě prostřed pole, ješto bylo plné kostí (Ez 37,1)

(41) Zatratil sem lidi a rozpuzení jsú anjelové **(točíš kniežata)** jeho, pusté si učinil cěsty jeho, když nenie, kto by chodil po nich (So 3,6)

V duchu křesťanské nauky je tak vykládáno např. *očistěni* ve verši Ez 18,27 jako „spaseni“, v symbolickém smyslu pak *krev* je ve verši Ez 16,9 vykládána coby *hřích* a poměrně výrazným pokusem o interpretaci textu je i označení *rytieřstva nebeského*, na které padl boží hněv ve verši Iz 24,21, již jako „ďábly (takto jasné spojení si nedovolila z pozdějších biblí ani bible Kralická, která zde ponechává pouze překlad: „vojsko vysoké na výsosti“, podobně pak novodobé ekumenické vydání Bible ponechává na tomto místě překlad „nebeský zástup na výšině“ (Bible 1996). Je tedy patrné, že ovlivněni čtenářské interpretace textu je v případě tohoto typu vysvětlivek skutečně poměrně značné.

5. Vysvětlivky v následujících biblických překladech

Pohled na staročeské vysvětlivky a jejich vliv by nebyl úplný, kdybychom se na závěr v krátkosti nepodívali, jak k nim přistupovaly následující biblické překlady. Tento pohled nám může napomoci pochopit rozdíl v chápání jednotlivých skupin a typů.

Velmi jasná situace je v případě dvou nejmladších staročeských překladů, v třetí a čtvrté redakci. Třetí biblický překlad je považován za překlad nejdůsledněji se držící vulgátní předlohy, často až na úkor srozumitelnosti textu, a není proto překvapující, že veškeré doplňující nevulgátní komentáře prostě vypouští. Velmi podobně pak k této otázce přistupuje i redakce čtvrtá. Ani ta vysvětlivky ve svém znění téměř neponechala (např. v knize Ezechiel zůstá-

vají jen jednoslovná doplnění u velmi neprůhledných pojmenování měř a vah (*hint, siclus a efi*).

Co se týče druhé redakce, přístup k vysvětlivkám byl v této skupině poměrně individuální a míra jejich užití se v jednotlivých památkách výrazně lišila. Bližší rozbor jednotlivých výskytů navíc naznačil, že množství ponechávaných vysvětlivek nesouvisel patrně ani s příslušností jednotlivých biblí k mladší nebo starší verzi druhého překladu a závisel tedy především na rozhodnutí daného zhotovitele konkrétní památky.

Nejméně mizící skupinou je typ vysvětlivek propriálních, a to zejména v případech, kdy vysvětlivka nebyla nijak signalizována. Takováto jednoslovná upřesnění patrně ani nebyla vnímána jako text doplněný nad rámec Vulgáty. Oproti tomu zbylé typy byly v jednotlivých památkách zachovávány v rozličné míře. Hodna zaznamenání je skutečnost, že vysvětlivky nebyly často přejímány zcela doslovně, ale byly různě obměňovány. Nejproměnlivější částí přitom byla sama odkazující formule, která byla v jednotlivých druho-redakčních památkách různě upravována a měněna, nikdy však vynechána.

Doba, po kterou se vysvětlivky v biblických textech objevovaly, tedy nebyla příliš dlouhá. V prvních údobích života biblického překladu byly však nepostradatelnou pomůckou pro pochopení textu. Způsob, jak bylo s vysvětlivkami a jejich signalizací v následujících staročeských překladech nakládáno zároveň naznačuje, že překladatelé (a patrně i recipienti textu) si byly jejich odvislosti od biblického textu vědomi a dokázali tedy rozlišovat mezi jednotlivými textovými rovinami. Z těchto důvodů mohou být dnes bohatým zdrojem poznání jak o tehdejší překladatelské praxi, tak také o způsobech interpretace biblického textu, na jejichž formování se zároveň svým působením výrazně spolupodílely.

Bibliografie

- BARTOŠ F. M., 1941, *Počátky české bible*, Praha: Kalich.
Bible, 1996, Český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost.
Bible Kralická, 1579–1593, Kralice, Knihopis 1107.
Bible Olomoucká, 1417, Olomouc, SVK IIII/I, II.
Bible Padeřovská, 1432–1435, Vídeň, NK 1175.
KYAS V., 1971, *První český překlad bible*, Praha: Academia.

PYTLÍKOVÁ M., 2010, Vysvětlivky ve staročeském překladu Makabejských knih, w: *Varia 19. Zborník plných príspevkov z 19. kolokvia mladých jazykovedcov*, Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, s. 286–291.

**The Explanatory Notes in the old Czech translation
of the biblical prophetic books**

(s u m m a r y)

The paper is devoted to the translation of the explanatory notes in the text of the oldest Czech translation of the Bible. These are mostly short, one or several words parentheses, which were supplied by translators of the biblical text in places which they considered too difficult for Czech recipients (there are descriptions of some unknown biblical realia, explanations of some unusual poetic images, etc.). In the paper we described those notes and explored their possible pragmatic use. Particular focus was devoted to their potential to comprehend the text in the spirit of the Christian interpretation. In the final part comparison is offered with the other old Czech translations.